

Erving Goffman, *Karşılaşmalar: Etkileşim Sosyolojisinde İki Çalışma*, Heretik Yayınları, 2020, 164 s.

Değerlendiren: Merve Çetin

Sembolik etkileşimcilik sosyolojisi, mikro sosyolojinin temel kuramsal yaklaşımlarından biridir. Bu yaklaşımın sosyolojik araştırmalarda kullandığı esas argüman; toplumsal alanlarda olup bitenlere, yapıp edilenlere dair şeyleri anlamının yolunun, bireylerin etkileşiminin analiz edilmesinden geçtiği kabulüdür. Dolayısıyla “etkileşim” bu minvalde son derece kıymetlidir. Temel amacı; bireylerin her türlü farklılıklarına rağmen nasıl aynı davranabildiklerinin, ilişkilere benzer anlamlar yükleyerek bir düzen oluşturabildiklerinin ya da aynı zamanda; oluşan toplumsal düzenden bireylerin nasıl etkilendiklerinin, anlam dünyalarını nasıl oluşturduklarının cevabını aramaktır. Burada birey asla salt alımlayıcı değildir. Hem icracı hem de yorumlayıcı olarak kabul edilmektedir. Sıklıkla rol, kimlik, sahne, anlam, etkileşim, ilişki, benlik gibi kavramların yardımı çağırıldıkları görülmektedir.

Sembolik etkileşimci sosyolojinin önde gelen kuramcılarından Erving Goffman, Kanada doğumludur. Akademik hayatının büyük bir bölümünü Amerika’da geçirmiştir. Chicago, Edinburg, Kaliforniya ve Pensilvanya üniversitelerinde çalışmış, bir dönem Amerikan Sosyoloji Derneği başkanlığı yapmıştır (Slattery, 2007, s. 188). Goffman’ın en büyük derdi; toplumsal olaylarda göz ardı edilen, önemsenmeyen insan ilişkilerinin analizine katkı sağlamaktır. Bu anlamda geleneksel analiz ölçütlerini eleştirmektedir.

@ Arş. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi. mervec@pau.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0001-5950-9600>

© İlmî Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0330
insan & toplum, 2022; 12(4): 240-244.
insanvetoplum.org

Çünkü bu analizlerin pek çok kıymetli ilişkiyi göz ardı etme riskini bünyesinde barındırdığını düşünmektedir. Bu nedenle sıklıkla ilişkilerdeki ayrıntıları ele alarak analiz etmektedir. Goffman'ın eserleri incelendiğinde ekseriyetle benzer yöntemler kullandığı ve kendine has bir yöntem geliştirdiği görülmektedir. Akademide sıklıkla kullanılan araştırma yöntemlerinden ziyade çeşitli savlar üzerinden ilerlemektedir. Yani somut olarak bir araştırma pratiği, laboratuvar ortamı, kişilerle görüşmeye dayalı anket ya da görüşme planı yoktur. Somut spesifik tek bir olay üzerinden analizlere yer vermez. Goffman gündelik hayattaki kesitlerin detaylı bir şekilde analiz edilmesinin geleneksel olarak nicel birtakım düzenlemelere girişilmeden yapılabileceği perspektifiyle ilerlemektedir (Goffman, 2019, s. 14).

Goffman'ın 1961 yılında kaleme aldığı, 2020 yılında Sercan Çalçı tarafından Türkçe'ye çevrilen *Karşılaşmalar: Etkileşim Sosyolojisi'nde İki Çalışma* başlıklı eseri Heretik Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitap, klasik bir Goffman çalışmasıdır ve başlıkta da belirtildiği gibi, iki farklı yazıdan oluşmaktadır. “Oyunlardaki Eğlence” ve “Rol Mesafesi” başlıklı yazıların ikisi de insan ilişkilerinin detaylı bir şekilde incelenmesine odaklanmaktadır. Kitapta Goffman sıklıkla bir takım kavram tanımlaması denemelerine yer vermektedir. Geleneksel analizlere yönelik eleştirisini sunarken yeni kavram denemelerini yapmaya mecbur kaldığını ifade etmektedir. Kitaptaki yazıların genel perspektifini; “odaklı toplanış”, “karşılaşma” ve “gömülü faaliyet” şeklinde kullandığı üç kavram oluşturmaktadır. Burada Goffman ezber bozan bir uygulamayla okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Bir olayı ya da durumu ifade etmek için tek bir kavram oluşturulurken Goffman üç kavram birden oluşturmaktadır ve hatta bu kavramların çeşitli eksikliklerinin olduğunu itiraf ederek birbirlerini tamamladıklarını söylemektedir. Goffman'ın başlangıç noktası geleneksel analizlerde sıklıkla kendine yer bulan “toplumsal grup” ile kendisinin kavramsallaştırdığı “odaklı toplanış” arasındaki ayrımdır. İkisi arasındaki en can alıcı ayrım; orada bulunmak (iştirak) ile alakalıdır. Bir toplumsal grup üyeleri herhangi bir karşılaşma içinde olmasalar dahi varlıklarını devam ettirirler. Çünkü onlar grubun üyesi olmaya devam ederler. Ne var ki odaklı toplanış için zaruri olan orada bulunmak ve belirli olan gruba fiilen iştirak etmektir. Kitapta fiilen iştirak çerçevesinde oluşan roller, ilişkiler, kimlikler anlamlı olarak kabul edilmektedir. Okurken oldukça keyifli olan bu çalışmalar gündelik hayatta hiç farkına varmadığımız anlamları çekip çıkarıyor ve kitabı bitirdiğinizde kendinizi ilişkilere Goffman penceresinden bakma oyunu oynarken bulmanızı sağlıyor.

Kitabın birinci bölümü her ne kadar “Oyundaki Eğlence” olarak seçilmiş olsa da içeriğinde yoğun olarak oyundan ve eğlenceden bahsedilmemektedir. Oyunlara yönelik bir takım örneklerle ve eğlenceye dair sınırlı bir yazıma rastlanmaktadır. Bölüm genel

olarak odaklı toplanışların içerdiği ilişkileri anlamaya yardımcı olacak teorik bir deneme çalışması niteliğindedir. Goffman'ın nevi şahsına münhasır perspektifi nedeniyle çalışma tam olarak ne teorik ne de pratik bir çalışma olarak tanımlanamayacaktır. Alan örneklerine geniş yer verilmiştir fakat bunlar salt anlık gözlemlerle oluşmuştur. Teorik olarak da kavram denemelerine çokça rastlanmaktadır. Oluşturulan kavramlar yardıma çağırılarak, alan örnekleri zihinde anlaşılır hale getirilmektedir. Öte yandan bu kavramların; bir "odaklı toplanış"ta karşılaşılabilecek, aklımıza gelen pek çok durumu ifade ettiği gözlemlenmektedir. Bağıntısızlık kuralları, dönüşüm kuralları, kendiliğinden iştirak, etkileşim çeperi gibi oldukça ayartıcı kavramlar bulunmaktadır. Fakat kitapta bazen ele alınacak örnek için kavram üretiliyormuş gibi bir hisse kapılmak da mümkündür. Bu durum ele alınan konuların bilimsel olarak geçerliliğini riske atıyor gibi gözükmektedir. Zaten Goffman'ın böyle bir derdinin olmadığı düşünüldüğünde kendine ve perspektifine sadık kaldığı görülebilmektedir. Bir odaklı toplanışta, toplanış süresince başka her şey dışarıda bırakılarak "bağıntısızlık kuralları" uygulanır, öte yandan her bir toplanış kendi içinde yeni bir dünya yaratır ve kendine özgü biçimde "gerçekleştirilen kaynaklar" barındırır. Odaklı toplanış içinde bulunan kaynakların katılımcıların hangi sıfatlarını göz önünde bulundurarak dağıtılacağını ise "dönüşüm kuralları" belirler. Özeldede oyunlara genelde ise her türlü odaklı toplanışa bireylerin "kendiliğinden iştirakı" kıymetlidir. Odaklı toplanıştaki "huzur ya da gerilim" hissi yüksek oranda kendiliğinden iştirak aracılığıyla belirlenir. Yazar odaklı toplanışta aniden oluşabilecek bir takım "hadiseler" den bahseder. Bu hadiselerle baş etmek için toplanış içinde birtakım revizyon işlemleri gerçekleştirilebilir. Bu da "bütünleşmeler" olarak tanımlanmaktadır. Her odaklı toplanışın "etkileşim çeperi" vardır. Bu çeperi korumaya çalışmak ideal olmalıdır. Söz konusu kavramlar farklı başlıklar altında kavramsallaştırılmış olsa da son kertede birbirini tamamlamaktadır. Fakat somut olarak kavramların anlatımında standart bir düzen olmayışı mevzuları anlamayı güçleştirme riskini bünyesinde barındırmaktadır. Tüm bu anlatımlar sonunda yazar yazının asıl konusunun oyunlardaki eğlence olduğunu ifade etse de bu anlatımın kısa tutulduğu ve oyun ve eğlence dışında farklı örneklere tekrar başvurulduğu görülmektedir.

Kitabın ikinci bölümü olan "Rol Mesafesi"nde Sembolik Etkileşimcilik teorisinin başat belirleyenlerinden olan "rol" konusu ele alınmaktadır. Goffman öncelikle rol teorisine ilişkin bir sıralama yapmakta ve bunu da yine çok çeşitli kavram denemeleriyle gerçekleştirmektedir. "Rol"e dair detaylı bir anlatım ortaya koyan Goffman, çalışmanın hacmi içerisinde geleneksel rol analizlerinde ele alınmayan konular olduğunu söyleyerek eleştirmekte ve teorik katkılar sunmaktadır. "Rol sahnelemesi, rol ötekileri, rol kümesi" ve son olarak "rol mesafesi" gibi yeni kavram denemelerini işe koşarak çalışmasını ortaya koymaktadır. Çalışmanın yine Goffman teknikleriyle bezendiği görülmektedir. Çalışma

somut olaylar kümesi yerine anlık oluşabilecek varsayıma dayalı durumlar üzerinden şekillendirilmektedir. Çalışma içerisinde çok çeşitli örnekler bulmak mümkündür. Fakat sağlık alanına dair rol çeşitliliği sunan ameliyat imgeleri ile ilintili örneklerin sıklığı dikkat çekmektedir. Zaten Goffman'ın diğer eserlerinde de sağlık alanına dair örneklerin sıklığı benzer durumun yine kullanıldığını göstermektedir. Goffman bireylerin mesleki konumu yükseldikçe mesleğin gerekliliği olan rollerden sıyrılmaya hakkının azaldığını ifade eder. İdeal rolden sıyrılmaya durumunu rol mesafesi olarak niteler ve rol mesafesi hakkının çoğunluğunu alt kademe çalışanlara verir. İntörn doktor, doktorluğun gerektirdiği roller dışında bir takım davranışlar sergileyerek rol mesafesi yapsa bu olağan karşılanabilir fakat bir başhekimin rol mesafesi yapma hakkı sınırlıdır der. Goffman'ın eleştiriye açık söylemlerinden biri de, ameliyat esnasında çalışanlar arasında yaşanma riski olan gerilimlerin ameliyatın gidişatını olumsuz etkilememesi için çalışanlara arabulucu olma, ortamı yumuşatma rolünün başhekime ait olduğunu söylemesidir. Her başhekimin mutlaka bu role vakıf olduğunu ifade eder. Oysaki her başhekimin aynı rolü benimsemesi ve gerilimi gidermek amacıyla doktorluk dışı rol mesafesi gerçekleştirilmesi mümkündür diyebilmek zor gözükmemektedir. Çalışmada değinilen en kıymetli örneklerden biri de atlıkarınca örneğidir. Bireyler toplum içinde barındırdıkları rollere dair idealin dışına çıkma eğilimi gösterebilirler. Bu durum her bir bireyin söz konusu odaklı toplanmış içerisindeki konumu ile ilintili olabilir. Çocuklar atlıkarıncaya bindiklerinde yaşlarının konumuna göre rollerini sergileyeceklerdir. Küçük yaştaki çocuklar sadece binmiş olmanın özgüvenini yaşarken biraz daha büyük çocuklar ideal olanı yaparak hem oturmak hem de keyifli zaman geçirmenin görüntüsünü sunmaktadır. Fakat çocukların yaşı daha da büyüdüğünde artık atlıkarıncaya sadece binmek yetmeyecek, atlıkarınca üzerinde bir takım rol sapsmaları ile akrobatik hareketler sergileyeceklerdir. Söz konusu ideal rolden sapma ya da uzaklaşma durumu da rol mesafesini sunmaktadır. Goffman'a göre rol mesafesi kavramı oldukça kıymetlidir fakat yeterince ilgi görmemektedir. Goffman'ın kullandığı ezber bozucu yöntemlere bakılırsa kendisinin de toplumsal analizlere dair rol mesafesi yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç olarak *Karşılaşmalar* klasik bir Goffman örneği olarak okunmalıdır. Eser geleneksel analiz kalıplarını eleştirerek eksik kalan kısımları göstermeyi ve bu eksiklikleri Goffman perspektifiyle gidermeyi hedeflemektedir. Bireyler alımlayıcı olmaktan ziyade birer yorumcu olarak ele alınmakta ve benliklerin zikzakları imgenlenmektedir. Kitabın geleneksel bilimsel yöntem anlayışlarına özenle girişmemesi ve bunları mutfağına almaması, özgünlüğü ortaya koymaktadır. Bireylerin tek bir rolle anılmasının yanlışlandığı ve birden fazla rol kümelerinin ve gömülü rol sistemlerinin iç içeliğinin görünür kılınmasının vurgulandığı söylenebilir. Kitap, okuyucuya geniş bir bakış açısına sahip olduğunu hissettirmektedir.

Kaynakça | References

Goffman, E. (2019). *Kamusal alanda ilişkiler: Toplumsal yaşamın mikro incelemeleri*. Heretik Yayınları.

Slattey, M. (2007). *Sosyolojide temel fikirler*. Sentez Yayınları.